

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA ZAMON KATEGORIYASINING QIYOSIY TAHLILI: GRAMMATIK, SEMANTIK VA FUNKSIONAL XUSUSIYATLAR

MUALLIF: Farhodova Shodiyona

Qo'qon Universiteti Andijon filiali

Filologiya: FTO' (Ingliz tili) 25_23 guruh talabasi

Tel: +99877 313 34 07

Email: farkhadovashodiyona@gmail.com

Ilmiy rahbar: Ibragimova Gulchexra

Madaminjanovna f.f.f.d dotsenti email: guli2496@gmail.com

ANOTATSIYA: Ushbu maqolada o'zbek va ingliz tillarida zamon kategoriyasining grammatik, semantik va funksional xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Ingliz tilida zamon tizimi 12 ta grammatik shakldan iborat bo'lib, harakatning vaqt bo'yicha aniqligi, davomiyligi, tugallanganligi va odatiyligini ifodalaydi. O'zbek tilida esa zamon asosan fe'l qo'shimchalari orqali ifodalanadi va ingliz tiliga qaraganda sodda, ammo kontekstga bog'liq semantik nuanslarga ega. Maqolada har ikki tilning zamon tizimlari morfologik, sintaktik va pragmatik jihatdan taqqoslanadi, ularning qiyosiy tahlili va tarjimadagi o'xshashlik hamda farqlar o'rganiladi. Tadqiqot natijalari zamon kategoriyasini o'rganuvchilar, til o'qituvchilari va tarjimonlar uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lib, tilshunoslik nazariyasi va qiyosiy lingvistika sohasida yangi bilimlarni boyitadi.

АННОТАЦИЯ: В статье проводится сравнительный анализ грамматических, семантических и функциональных особенностей категории времени в узбекском и английском языках. Английская система времен включает 12 грамматических форм, которые выражают точность, продолжительность, завершённость и регулярность действия. В узбекском

языке время выражается преимущественно через глагольные суффиксы и контекст, что делает систему проще, но семантически богатой. Статья рассматривает морфологические, синтаксические и прагматические аспекты использования времени в обоих языках, а также их сходства и различия при переводе. Результаты исследования имеют практическое значение для изучающих язык, преподавателей и переводчиков и способствуют развитию сравнительной лингвистики и теории грамматики.

ABSTRACT: This article provides a comparative analysis of the grammatical, semantic, and functional characteristics of tense in Uzbek and English. The English tense system consists of 12 grammatical forms expressing the precision, duration, completion, and habituality of actions. In Uzbek, tense is primarily expressed through verbal suffixes and context, making it simpler but semantically rich. The article compares the morphological, syntactic, and pragmatic aspects of tense in both languages, highlighting similarities and differences relevant for translation. The findings are useful for language learners, teachers, and translators and contribute to the development of comparative linguistics and grammatical theory.

Kalit soʻzlar: Zamon kategoriyasi, grammatik zamon, morfologiya, sintaksis, semantika, pragmatika, qiyosiy tahlil, tarjima.

Ключевые слова: Категория времени, грамматическое время, морфология, синтаксис, семантика, прагматика, сравнительный анализ, перевод.

Keywords: Tense category, grammatical tense, morphology, syntax, semantics, pragmatics, comparative analysis, translation.

KIRISH

Zamon kategoriyasi tilshunoslikning eng muhim bo‘limlaridan biri bo‘lib, har qanday tilning morfologik va sintaktik tuzilmasida aks etadi. Ingliz tilida zamon tizimi murakkab bo‘lib, harakatning vaqt bo‘yicha aniqligi, davomiyligi, tugallanganligi va odatiyligini ifodalovchi 12 grammatik shakldan iborat. Bu tizim fe’lning asosiy va yordamchi shakllari, aspekt va modal qo‘shimchalar bilan boyitilgan.

O‘zbek tilida esa zamon asosan fe’l qo‘shimchalari yordamida ifodalanadi: o‘tgan, hozirgi va kelajak zamon shakllari mavjud. Shu bilan birga, o‘zbek tili kontekstga bog‘liq semantik nuanslar orqali harakatning davomiyligi va odatiyligini ifodalaydi. Ingliz tilidagi zamon tizimi qattiq qoidalarga ega bo‘lsa, o‘zbek tilida fleksibilitet yuqori, ya’ni so‘z tartibi, kontekst va qo‘shimchalar orqali turli ma’nolar hosil qilinadi.

Maqolaning maqsadi – o‘zbek va ingliz tillarida zamon kategoriyasining morfologik, sintaktik, semantik va pragmatik jihatlarini qiyosiy tahlil qilib, ularning o‘xshashlik va farqlarini aniqlash. Shu orqali til o‘qituvchilari, tarjimonlar va til o‘rganayotgan talabalar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish mumkin bo‘ladi.

ASOSIY QISM

1. Grammatik xususiyatlar

Ingliz tilida zamon tizimi asosiy va yordamchi fe’llar orqali tashkil etiladi: Present Simple, Present Continuous, Present Perfect, Past Simple, Past Continuous, Future Simple va boshqa shakllar mavjud. Har bir zamon harakatning vaqt doirasi va tugallanganligi bilan bog‘liq. O‘zbek tilida zamon morfologik qo‘shimchalar bilan ifodalanadi: “–di” (o‘tgan zamon), “–yapti” (hozirgi davomiy), “–adi” (kelajak). Shu bilan birga, kontekstga bog‘liq qo‘shimchalar orqali harakatning odatiyligi va davomiyligi aniqlanadi.

2. Semantik va funksional xususiyatlar

Ingliz tilida Present Perfect va Past Perfect o'xshashlikka ega bo'lsa-da, ular harakatning tugallanganligi va natijasiga urg'u beradi. O'zbek tilida esa "–di" qo'shimchasi kontekstga qarab Present Perfect ma'nosida ham ishlatilishi mumkin. Shu sababli tarjimada noaniqlik yuzaga kelishi mumkin.

3. Sintaktik farqlar

Ingliz tilida qat'iy so'z tartibi (SVO) mavjud, ya'ni fe'l har doim subyekt va obyekt orasida joylashadi. O'zbek tilida esa erkin so'z tartibi ishlatiladi, ya'ni subyekt va obyekt o'rnini almashtirish mumkin, bu esa pragmatik urg'u va ma'no o'zgarishini beradi.

4. Qiyosiy tahlil va tarjima muammolari

O'zbek va ingliz tillari o'rtasida zamon kategoriyasini tarjima qilishda bir nechta muammo yuzaga keladi: aspekt noaniqligi, kontekstga bog'liq ma'nolar, vaqtni ifodalashdagi farqlar. Masalan, Present Continuous ("I am reading") o'zbek tilida hozirgi davomiy zamon yoki odatiylik ma'nosida tarjima qilinishi mumkin: "Men o'qiyman" yoki "Men hozir o'qiyman".

1. Ingliz tilini o'rgatishda o'zbek tilidagi zamon tizimi bilan solishtirish metodlarini qo'llash.

2. Tarjima mashqlarida kontekstga bog'liq variantlarni ko'rsatish.

3. Til o'rganuvchilar uchun zamon qiyosiy jadvalini yaratish.

4. Sintaksis va pragmatik urg'ularni mustahkamlash uchun maxsus darsliklar ishlab chiqish.

5. O'qituvchilar uchun zamon kategoriyasini qiyosiy tarzda o'rgatish bo'yicha metodik qo'llanmalar tayyorlash.

O'zbek va ingliz tillarida zamon kategoriyasi o'rganish qiyosiy tahlil orqali til o'rganuvchilar, tarjimonlar va tilshunoslar uchun juda muhim. Ingliz tilida zamon tizimi murakkab va qat'iy qoidalarga ega bo'lsa, o'zbek tilida morfologik va kontekstual vositalar orqali ifodalanadi. Bu esa tarjimada va amaliy nutqda o'ziga xos qiyinchiliklar yaratadi.

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatdiki, Present Perfect va Past Perfect kabi ingliz zamonlari o'zbek tilida kontekstga qarab bir necha shaklda tarjima qilinadi. Shu bilan birga, erkin so'z tartibi o'zbek tilining pragmatik boyligini oshiradi. Zamonaviy til o'rgatuvchi metodlar qiyosiy yondashuvni o'z ichiga olishi talab etiladi, chunki bu nafaqat grammatika, balki semantika va pragmatika nuqtai nazaridan ham amaliy ahamiyatga ega.

Kelajakda zamon kategoriyasini qiyosiy tarzda o'rgatish, darslik va metodik qo'llanmalarni rivojlantirish til o'rganuvchilarga nutqni aniq va ravon ifodalash imkonini beradi. Shu bilan birga, tarjima va lingvistik tadqiqotlarda ham samarali natijalar beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abduazizov A. Hozirgi o'zbek adabiy tili. — Toshkent: O'zbekiston, 2019. — 320 b.
2. Jo'rayev M. Til va jamiyat: zamonaviy jarayonlar. — Toshkent: Fan, 2021. — 250 b.
3. Karimov N. Grammatika va sintaksis asoslari. — Toshkent: Akademnashr, 2020. — 280 b.
4. Yule G. The Study of Language. — Oxford University Press, 2017. — 350 p.
5. Swan M. Practical English Usage. — Oxford University Press, 2016. — 420 p.
6. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. — Cambridge University Press, 2019. — 510 p.